KOLMAS BALTI UURIMISE KONVERENTS

Vasuvõtt Stockholmi raekojas III Euroopa Balti uurimise konverentsist osavõtjaile. 17.06.1999. Foto Peep Pillak

17.–20. juunini toimus Stockholmis III Euroopa Balti uurimise konverents, mille korraldajateks olid Stockholmi Ülikooli Balti uurimise osakond ja Södertörni Ülikooli Kolledž. Üritust toetasid Rootsi Instituut, Östersjöstiftelse, Läti suursaatkond, Leedu suursaatkond, Balti Kultuurikeskus, Stockholmi linn ja Rootsi Akadeemia. Üldteemaks oli seekord "Baltimaad Nõukogude ja natsiokupatsiooni all aastatel 1939–1991".

Esimene Euroopa Balti uurimise konverents peeti 1995. aastal Riias ja teine 1997. aastal Vilniuses. Kolmas otsustati pidada Stockholmis, kohas, kust idee algselt pärines: aastatel 1971–1993 peeti Skandinaavia Balti uurimise konverentse esialgu Balti Instituudi initsiatiivil, seejärel, alates 1981. aastast, kui loodi Stockholmi Ülikooli Balti Uurimise Keskus, juba nende kahe institutsiooni ühistööna. Muutunud poliitilistes oludes taheti nüüd Rootsi Instituudi toetusel Skandinaavia Balti uurimise konverentsid laiendada üleeuroopalisteks, kindla rõhuasetusega Baltimaadele. Professor Aleksander Loit oli projekti juht ja koos professor Baiba Kangere ning professor Karlis Kangerisega tehtud eeltööd Baltimaades kandsidki vilja.

III Euroopa Balti uurimise konverentsi avatseremoonia toimus Rootsi Akadeemias, Börsihoone suures saalis. Osavõtjaid tervitas suursaadik Andreas Adahl Rootsi välisministeeriumist, järgnesid Stockholmi ülikooli rektori professor Gustaf Lindecrona, Södertörni Ülikooli Kolledži teadusdirektori professor Olav F. Knudseni ja Rootsi Instituudi direktori Erland Ringborgi tervitused. Avatseremoonial viibisid Läti ja Leedu suursaadikud Rootsis.

Ettekanded peeti Södertörns Högskolas. See on uus kõrgkool, kus tegeldakse Balti ehk Idamere regiooni uurimisteemadega. Uus kõrgkool loodi Lõuna-Stockholmi, kuna selles piirkonnas oli vähe kõrgharidusega inimesi ja kõrge tööpuudus. Uurimiskeskus püüab koondada ka neid teadlasi, kes on ametis teistes institutsioonides. Rakendatakse põhimõtet, et kõik teadlased tegelevad ka õppetööga ja kõik, kes õpetavad, on teadlased. 60% kuludest katab selleks eraldi loodud fond, 21% kohalik omavalitsus ja 9% riik. Uurimissuundadest on hetkel põhirõhk merearheoloogial, keskkonnaprobleemidel ja tõlketööl vene keelest. Nelja päeva jooksul peeti üle saja ettekande korraga mitmes sektsioonis.

Konverentsist võttis osa rohkem kui poolteistsada inimest, peale Rootsi ja Baltimaade veel USAst, Kanadast, Austraaliast, Prantsusmaalt, Saksamaalt, Tšehhist, Ungarist jm. Kõige rohkem oli ettekandjaid Lätist – peaaegu poolsada. Leedust oli esinejaid veerandsada ja Eestist 17.

Töökeelteks oli inglise või saksa keel. Eraldi sektsiooni moodustasid lingvistid. Lingvistikasekt-

sioonis oli planeeritud Kanadas elanud Läti pagulasest psühholoogiaprofessori Läti Instituudi direktori Vaira Vike-Freiberga (s 1937 Riias) ettekanne *"Parallel Structures in the Dainas"*. Kuna aga tuntud rahvalaulude analüüsija oli just valitud Läti Vabariigi presidendiks, jäi kahjuks tema ettekanne ära. Teised ettekanded jagunesid mitte nii kindlapiirilistesse sektsioonidesse: meedia, holokaust, kultuur, okupatsiooni esimesed aastad, teadus okupatsiooni tingimustes, Nõukogude okupatsioon, noorteliikumine, Balti kirjanikud, tsensuur, haridus, minoriteedid, migratsioon... Kõiki huvitavaid ettekandeid oli võimatu kuulata, sest paljud neist toimusid ühel ja samal ajal. Oli tõsiseid, põhjalikul uurimistööl põhinevaid ettekandeid ja oli ka neid, mis alles visandasid tulevast töösuunda. Enamik ettekandeid tekitas auditooriumis küsimusi või isegi elavat diskussiooni. Üheks huvitavaks plenaaristungil peetud ettekandeks oli Andrejs Veisbersi käsitlus okupatsioonivõimude kasutatud eufemismidest: mõned sõnad omandasid erilise tähenduse või varjundi, mõnedel oli mingi muu tavatähendus, mõnede sõnade kasutamisest püüti hoopiski hoiduda. Dr Aili Aarelaid Tartust rääkis nn topeltmõtlemisest, mis oli laialt levinud Nõukogude okupatsiooni ajal. Professor Krištopaitis Leedust käsitles intellektuaalset vastupanu, tänu millele oli üldse võimalik Nõukogude okupatsiooniaeg Baltimaades üle elada. Mõne järgneva ettekandja käsitluses oli isegi *rock*muusikal ja rahvuslike mustrite kasutamisel tol ajal nõukogudevastane tähendus. Siin pole kahjuks võimalik paljusid huvitavamaid ettekandeid ja diskussioone refereerida, kuid korraldajad lubasid tekstid kas eraldi väljaandena või artiklitena perioodilistes väljaannetes avaldada.

Konverentsiga kaasnes tihe kultuuriprogramm. Esimesel õhtul toimus vastuvõtt Stockholmi raekojas, teisel õhtul esines Hässelby lossis konverentsist osavõtjatele läti tenor Viesturs Jansons, keda saatis klaveril Guna Kurmis. Laupäeval esines Östersjöstiftelse poolt antud lõunasöögi ajal Läti Kuldiga lastemuusikakooli koor Cantus. Laupäeva õhtul toimusid vastuvõtud Läti ja Leedu saatkondades ja Stockholmi Eesti Majas.

Pühapäeva hommikupoolikul peeti veel viimased ettekanded Stockholmi ülikoolis ja seejärel konverentsi lõpetamine Aula Magnas, kus kõikidel oli võimalus nii konverentsi sisu kui ka läbiviimise kohta oma arvamust avaldada. Üksmeelselt tänati professor Baiba Metuza-Kangeret ja professor Anu-Mai Kõlli, kelle kanda oli konverentsi läbiviimise põhiraskus. Ühine oli ka arvamus, et järgmine Balti uurimise konverents peaks 2001. aastal toimuma Eestis, soovitavalt Tartus. **P. P.**

AJALOONÄITUS SAKSAMAAL, MIS SULETI SKANDAALIGA

Alates 1995. aastast näidati Saksamaa ja Austria linnades suure publikumenuga rändnäitust "Hävitussõda. Wehrmachti kuritööd aastatel 1941–1944". Näituse korraldaja oli ärimehe ja metseeni Jan Philipp Reemstma finantseeritav Hamburgi erainstituut *Hamburger Institut für Sozialforschung*, mis tegeleb peamiselt vägivalla probleemide uurimisega. Wehrmachti näitus oli korraldajatele temaatiline kõrvalehüpe, milleks neid ajendasid eelkõige ajaloopoliitilised, mitte ajalooteaduslikud huvid. Kuna näituse ilmseks sihiks oli Wehrmachti aktiivse osaluse paljastamine natside kuritegudes, milleks publiku mõjutamisvahendina kasutati emotsionaalselt löövaid fotosid, kujunes näituse retseptsioon väga tormiliseks ja vastuoluliseks. Wehrmachti näitust külastas üle 860 000 inimese 36 linnas, paljud koolid korraldasid sinna ekskursioone, näituse kiitmine ja sellele kõikvõimalike reveransside tegemine muutus poliitikutele ja avaliku elu tegelastele heaks tooniks. Kui Müncheni Kristlik-Sotsiaalse Liidu juht Peter Gauweiler söandas näitust kritiseerida, sattus ta otsemaid poliitilisse isolatsiooni ja suurendas oma kriikaga veelgi näituse külastatavust. Näituse toetuseks hakkasid demonstratsioone korraldama pahempoolsed, otseselt näituse vastu julgesid välja astuda peamiselt saksa paremäärmuslased, kes skandeerisid näitusehoone ees primitiivseid loosungeid, nagu "Deutsche Soldaten – Heldentaten!".

Kuigi Wehrmachti häbiposti naelutav näitus, mille kohta ilmus ka kataloog ja omaette mahukas teos vastavateemaliste artiklitega[1], tekitas pahameelt ka tavaliste sakslaste hulgas, jäi ajaloolaste süvenenud akadeemiline kriitika ja diskussioon ära. Iseenesest ei olnud ka tõsistel saksa ajaloolastel mingit põhjust kaitsta müüti natsliku režiimi kuritegudega mitteseotud ja ainult "puhast" sõda pidanud Wehrmachtist, sest seda müüti on arvukad sõjaajaloolised uurimused viimastel aastakümnetel juba piisavalt murendanud. Kuid kahtlemata oleks ajaloolaste kriitikat pidanud pälvima fotode tendentslik valik ja näitusega kaasnenud

[1] Vernichtungskrieg. Verbrechen der Wehrmacht 1941 bis 1944, hrsg. von Hannes Heer und Klaus Naumann. Hamburg, 1995.